

Gianpiero Cavaglià: *L'identità perduta*. Romanzo e idillio. Napoli 1984. Guida editori (Esperienze 124), 107 l.

Gianpiero Cavaglià a torinói egyetem magyar tanszékének vezetője, irodalmunk több fontos alakjának, korszakának elismert kutatója. Komparatistikai és hungarológiai munkássága mellett a magyar írók fordítója is. A közelmúltban jelent meg olaszul az ő tolmácsolásában Krúdy két regénye, *Az Aranykéz utcai szép napok* és *A Vörös postakocsi*. Cavaglià jelen könyvének középpontjában a XVIII. századi európai regény fejlődése áll. A két fő részből összetevődő művet átfogó irodalomelméleti, esztétikai gondolat tartja egységben. Itt csak a magyar irodalmi problémákat tárgyaló fejezetekkel foglalkozunk, azzal, amit a szerző Mikesről és Csokonairól ír.

Mikes életútjának, törökországi leveleinek, fordításainak rövid bemutatásával Cavaglià úttörő munkát vállalt. Az élvezetesen, világosan megírt kismonográfia a hazai Mikes-filológia alapos ismeretéről tanúskodik, s így az olasz olvasók autentikus forrásból ismerkedhetnek meg az eddig ott teljesen ismeretlen magyar íróval. A megszólítás – kedves néni – Roger de Rabutin és Madame de Sévigné levelezéséből került át a *Törökországi levelekbe*, az egzotikum iránti vonzódás Montesquieu *Lettres persanes*-jával hozható kapcsolatba, ámbar elsősorban egy általánosan elterjedt, divatos Kelet-nosztalgiairól lehet szó, nem közvetlen hatásról, hiszen a francia író műve négy évvel azután jelent meg, hogy Mikes elutazott Párizsból. Cavaglià nagyon kevés konkrét egyezést talált, inkább „a kor szellemében és különösen a francia kultúrában elterjedt eszmékről van szó, amelyeket Mikes jól ismert” (p. 85.). A magyar levelekben Cavaglià egy eléggé meglepő változásra figyel fel: a törökországi tartózkodás ideje alatt egyre fontosabbá válik az irodalmi élmény. Fikció kapcsolódik a fikcióhoz, a mindig jobban megismert török világ ábrázolása helyett Mikes – párhuzamosan az európai szentimentális regény szubjektívizmusával, irodalmi inspirációjával – különféle francia úti leírásokból, megjelent anekdotákból állította össze leveleit. A tanulmány végén az olasz szerző megállapítja, „Újrafelfedezni Mikes, az író és fordítót azt jelentené, hogy megismernénk a francia kultúra hatása történetének új fejezetét a közép- és kelet-európai országokban” (90.).

A továbbiakban Cavaglià az Árkádia-metafora útját kíséri nyomon irodalmunkban. A regény immanens fejlődésében fontos állomás az idill,

ami a változás ama pillanatát jelöli, amikor az objektív valóság feloldódik az írói szubjektumban, az ábrázolás tere tisztán az írói fantázia világa lesz. A jelen travestiája az elmaradott társadalmi viszonyok között különösen indokolt volt.

Csokonai kezdetben a klasszikus poétika előírásaihoz igazodott (a költészet szép formában közvetíti azt, amit az ész már tud), majd az élettapasztalatok és a költői gyakorlat révén eljut a gondolatig: a költő képes Istennel analóg módon teremteni („Midőn terem új dolgokat / S a semmiből világokat”). Az eszme, mint az eredetiség követelménye, a lírai jelleg hangsúlyozása, a népmesék iránti vonzódás Youngra, Herderre, Lowthra és W. Jonesra vezethető vissza. Az új költészetértelmezés, az arab, a zsidó, a perzsa irodalom megismerése Csokonait a mereven klasszikus poétika határainak szétfeszítésére készítette. A görög-római múlt mellett kirajzolódik egy új Árkádia is az inkontaminált természet vagy az antik Kelet színterein.

Bahtyin megállapítása szerint csak az eposznál, líránál és drámánál szükségszerű a rögzített, szilárd nézőpont megléte, amelyből a szerző megszervezi anyagát, a regénynek mint műfajnak nincs ilyen immanens pozíciója. Az író pillanatról pillanatra teremti nézőpontját, amelyből áttekinti anyagát. A XVIII. századi magyar társadalom – így Cavaglià – egyáltalán nem volt pluralisztikus, híján volt antagonisztikus feszültségeknek, ezért a magyar helyzet különösen kedvezett az idill létrejöttének (jellemző, hogy még a XIX. század elején is igen fontos volt Csokonai, Kazinczy és Berzsenyi műveiben). Az idill az álom világa, amelyben az író és olvasó szabadon helyezheti el vágyakozásának alakjait, eszméit; űr, amelyben „egy új, kialakulásban lévő társadalmi identitás töredékei helyezhetők el” (p. 98.).

A nyugati irodalmakban az idill mellett – a valóság szorítására – megjelent az antiidill, ezek polifóniájából megszületett a szentimentális regény. Nálunk viszont csak az idill létezett, a jelennek alig volt pozitív, az irodalom számára értékesíthető eleme. E műfaj remekműve Csokonai *A csókok* című pásztorregénye. Az író itt az antikvitást ruhazza fel a jövő jellemvonásaival. Az árkádikus utópiában a vágytól elhatárolódik az akarat. Csak vágyakozás van anélkül, hogy a gondolat megvalósítására akarat irányulna. *A csókok* természeti környezete is Árkádia, múlt és jövő, saturnusi aranykor és utópia.

Pál József